

Književna poročila

delavce: posebno velja to za tiste stroke, katerih avtorji so se že v prvem zvezku izkazali za manj sposobne in šibkeje v izrazu. Kajti lahko obvlada kdo svojo stroko do zadnje podrobnosti, vendar mora imeti za tako leksikografsko delo še nekak poseben tehničen dar: dar, da zna iz gošče dejstev in nevažnega izluščiti najbistvenejše ter preliti to v kratek, točen, definitiven izraz. To kratko in pregnantno točnost v prvem sešitku pri nekaterih sotrudnikih pogrešamo.

Založništvo dela, združeno gotovo z velikimi materialnimi žrtvami, je prevzela Zadružna gospodarska banka. S tem je vodstvo tega zavoda dokazalo, da pravilno pojmuje svojo kulturno dolžnost. Kajti tudi denarni zavodi niso nekaka izolirana, samo lastnim svrham služéča podjetja, marveč živ ud skupnega narodovega telesa, z dolžnostjo, služiti temu organizmu, pospešujoč in so- gradeč kulturo ljudstva, med katerim in od katerega živé. *Fran Albrecht.*

Drago Godina: Idealizem. Temeljna načela politične in gospodarske borbe s kapitalizmom. Samozaložba. Trst 1924. Str. 189.

Knjiga nam že po naslovu obeta podati novo pojmovanje socialnega vprašanja in je v resnici doslej najoriginalnejše delo te vrste pri nas. Borbo s kapitalizmom hoče postaviti avtor na bazo idealističnega svetovnega naziranja. «Misel sama pa se poraja iz materije, ker se vzbuja iz vtisov, ki jih sprejema človeško telo, torej materija od obkrožujoče ga materije potom peterih čutov in iz potreb življenja in razmnoževanja človeka kot fizičnega bitja. Kakor hitro se je porodila, pa zaživi misel svoje samostojno življenje, se nadalje razvija ter stremi za tem, da se osvobodi od materije in nad njo zavlada.» To težnjo misli imenuje avtor borbo ideje proti materiji, boj idealizma z materializmom in identificira z njo na raznih mestih knjige še boj altruizma z egoizmom, željo za osvobojenje od materialnih skrbi in za zavojevanje višjega duševnega življenja, skratka: ves boj za uveljavljenje višjih vrednot. Ta sila je spiritus agens zgodovine. Prvotno človeštvo je moralo skrbeti le za svoje materialne potrebe. Šele boj za zmago ideje nad materijo, t. j. izpopolnjevanje tehnike, mu je omogočil, da je istim materialnim potrebam zadostilo z manjšo energijo in ostalo moč porabilo za višje, duševno življenje. A le en del človeštva je bil tako srečen, namreč oni, ki je po razkolu v dve polovici, ki karakterizira drugo, politično dobo zgodovinskega razvoja, zavladal. To so bili izmenoma lastniki sužnjevi, fevdalci in meščani. Zdaj je pa tehnika že tako daleč napredovala, da lahko že vse človeštvo uporabi ogromno večino svoje energije za čisto duševno delo, zato bo prišel proletarski prevrat, ki ga odvarja ruska revolucija.

Raj na zemlji nam obeta pisatelj, zato je vredno, da si njegovo zgradbo kritično ogledamo. Njegova trditev, da misel nastaja iz materije, more odgovorjati dejstvu le v toliko, da se vse naše duševno življenje pričinja z občutki. S tem pa še ni rečeno, da je vse to duševno življenje usmerjeno na obvladavanje prirode, t. j. na napredek tehnike. Tehnika kot sredstvo za doseg istega cilja z manjšim človeškim delom pa ima zopet vsestranske posledice in ne le to, da omogoča razvitek duševnega življenja. Nekaj povsem drugega je zopet nasprotje med egoizmom in altruizmom, med našim negativnim in pozitivnim polom, ki pa ne eksistira v tako jasni in ostri obliki, da bi se dala sploh jasno določiti, kaj šele iztrebiti egoistična stran naših čuvstev in stremljenj, kar pa bi bilo predpogoj za odstranitev nesoglasij med ljudmi in za bodoči raj. Kakor to razliko, tako poudarja in povečuje pisatelj tudi razliko med materialnimi in duševnimi potrebami. Toda treba je le opazovati najmaterialnejše potrebe, kakor ono po hrani, obleki, stanovanju, da uvidimo, kako važno vlogo igra tudi tu estetski,

Književna poročila

moralni, seksualni moment itd. Tudi tako zvane materialne potrebe rastejo, se večajo ob napredku tehnike in zato moramo z žalostjo konstatirati, da je doba, ko bo vse človeštvo skrbelo malone samo za najčistejše kulturne cilje, še daleč... Pa tudi mnenje, da se človek za te kulturne vrednote kat eksohen začne zanimati šele tedaj, ko je zadostil materialnim potrebam, je preveč materialistično. Kakor da bi n. pr. pesniki izhajali le iz tako zvanih višjih stanov, med tem ko je vendar znano, kako malo interesa na kulturnem življenju ima vsaka pluto-kracija!

Sedanja faza boja ideje proti materiji je tvoj, ki ga bijeta vladajoče meščanstvo in proletarijat, ki bo priboril človeštvu vstop v tretjo fazo razvoja, v dobo svobodne družbe. Iz zakona svobodne konkurence sledi logično koncentracija kapitala, ki vodi zopet do razlastitve srednjih stanov. To je osnovna linija razvoja, ki so ji podrejene vse druge: da se osvobodi pred seboj in drugimi neprijetnih moralnih obveznosti, je ustvarilo meščanstvo liberalizem, ki se bori proti veri, izvoru morale. V pohlepu za dobičkom je prešel kapitalizem meje naroda, v katerem «je zapopadna vsa dosedanja človeška kultura», a da narkotizira množice, ki bi se upirale razlastitvi, je ustvaril nacionalno-imperialistično ideologijo. Pred meščansko revolucijo je bilo — razen v obrti in manufakturi — tako proizvajanje kakor konsumiranje individualno, a po njej je zavladal kolektivism najprej v konsumu, nato še do polovice v proizvajanju in le še organizacija produkcije in konsuma je individualistična. A zdaj bo zmagal kolektivism na vsej črti, njegova zmaga je zmaga kulture. Ves ta proces se bo pa izvršil na narodni podlagi, in sicer v obliki boja potlačenih narodov, ki so kulturno nad primitivnimi, a pod zapadnoevropskimi, proti zatiralcem. Samo ti narodi imajo še pristno proletarsko duševnost, vsi zapadnoevropski so zmes kapitalističnega in malomeščanskega razreda, ki mu pripada tudi delavstvo. Dobiček kapitalistov ima svoj vir v izrabljanju brezplačnega dela strojev.

Ta del knjige pove dosti, a hira na boleznici racionalističnega konstrukterstva. Tekom zadnjih 50 let se je uveljavilo v narodnogospodarski vedi spoznanje, da sta sicer svobodna konkurenca in koncentracija kapitala dejstvi, da pa do one splošne razlastitve vsch po maloštevilnih ekspropriacijah ne more priti, ker vplivajo razen teh faktorjev še drugi. Zakon, morala, običaji, lenoba, neznanje, osebna razmerja in znanja, predsodki, manjvredna inteligenca, vzgoja itd., ves ta svet činiteljev, ki ovirajo, da bi se vršil gospodarski razvoj človeške družbe po zakonu svobodne konkurence in iz njega logično deduciranih Marxovih teorij, onemogoča tudi, da bi se izvršila ona ekspropriacija, ki jo ima Marx za končni rezultat kapitalističnega razvoja in o kateri misli avtor, da jo bo preprečila le prej izvršena revolucija. A dočim opisuje dosti natančno postanek sodobnega gospodarskega ustroja, preide pisatelj s par besedami preko verskega in nacionalnega. Če izvaja ves postanek modernega svetovnega naziranja in vso internacionalno usmerjenost sodobne družbe le iz nenasitne želje kapitalizma po dobičku, greši težko proti naslovu svoje knjige, v historičnem materializmu ga dosega le malokateri marksist! Tudi o individualizmu in kolektivismu nima fiksiiranih pojmov, ne loči delitve dela in ločitve stanov — ki v svojih elementarnih znakih sovpadata z začetkom menjave produktov, t. j. trgovine, ki daje zopet inicijativo za iskanje vrednostnega merila, t. j. denarja — dovolj točno od kolektivnih združenj producentov in konsumentov, pri katerih je eksistenca posameznika povsem odvisna od eksistence celote (n. pr. v tovarni, kjer ima delo vsakega izmed delavcev le pomen, če izvršujejo tudi ostali svoje delo, in je zato izročen na milost in nemilost lastniku). Zato prihaja do pogrešenih rezultatov,

Književna poročila

kakor: konsum je kolektivističen, produkcija le na pol; prva etapa socializacije je socializacija trgovine itd. Tudi nima kapitalistični dobiček izvora v brezplačnem delu strojev (kar je v nasprotju s trditvijo na str. 114., da je odvisna vrednost produkta od množine dela, potrebne za njegovo produkcijo), ampak v neplačanem delu, ker ima »brezplačno delo strojev« na razpolago vsakdo in stroji brez ljudi sploh ne producirajo ničesar (govoriti torej ni mogoče o delu strojev, ampak le o delu ljudi, ki je produktivnejše vsled uporabe strojev), med tem ko je za najetje delavcev treba kapitala. Tudi ni pravilno mnenje, da je mogoča postopna socializacija v kolektivističnih panogah gospodarstva (n. pr. najprej socializacija trgovine), ker bi se kapital, ki mu je zaprta ena gospodarska panoga, obrnil v drugo; načrt, izvesti v industriji najprej prehod iz zasebne lastnine v lastnino vseh v dotični tovarni uslužbenih in potem šele v last celote, pa je ob istočasni socializaciji trgovine nemogoč, ker itak že takoj v začetku država preko trgovine določa vse cene in je torej medsebojna konkurenca, ki jo avtor za začetek še nekako pripušča, nemogoča.

Glede naziranja o denarju je omeniti, da je čisto vseeno, ali ga kdo označa kot od države diktirano merilo vrednosti blaga ali pa kot »jamstvo, da je delo dotičnika, ki ga ima, človeški družbi potrebno in da bo zanj dobil enakovredno protivrednost«. Njegov načrt nadomestitve denarja z nakaznicami na blago v državnih skladiščih pa bo mogoč šele tedaj, ko bodo vsi produkti od trenutka produkcije do konsuma last enega — države. To pa predpostavlja zopet popolno koncentracijo kapitala, bodisi še pred ali pa vsaj kmalu po tako zvani proletarski revoluciji, kar je sicer nujen predpogoj za idealno družbo, idealno vsaj z gospodarskega stališča, vendar pa vsled vpliva zgoraj omenjenih činiteljev po moji sodbi utopično.

In tako prihajamo vedno zopet do uverjenja, da je treba opustiti nado na definitivno rešitev socialnega vprašanja, na popolno odstranitev egoizma, individualizma, konfliktov med ljudmi, v kar veruje tudi avtor te knjige, in da se moramo truditi le, da dobimo naši dobi primerno in dosegljivo formulo za družbo po socialnem prelomu, pred katerim nedvomno stojimo. Žal, da je analiza sodobnega gospodarstva, politike, narodnosti in verstva v »Idealizmu« preveč netočna in pomanjkljiva, da bi mogla pomagati na tej poti!

F. Zwitter.

Edmond About: Kralj gorá. Iz francoščine prestavila Kristina Hafnerjeva. Ljudske knjižnice 20. zvezek. Cena Din 18.—, vezana Din 30.—. Založila Jugoslov. knjigarna v Ljubljani, 1925. Str. 254.

Pisec teh vrstic je pred nekaj leti nasvetoval, naj se posloveni kaj iz Abouta (1828. do 1885.). Tako smo dobili predlani skrbno prirejeni Tavzesov prevod »Notarjev nos«. Avtor, po rodu Lorenčan, je nekaj časa posečal Atensko šolo, odkoder je prinesel s seboj zabavno satiro »Svobodna Grčija« (1855). V tem kakor v ostalih svojih spisih se kaže pristnega Voltairovca po duhu in po slogu. Zabavno zna kramljati kot izurjen novinar. To je bil namreč v poglavitnem njegov poklic, kjer je zastopal antiklerikalno strujo v bonapartistični stranki. Nemško-francoska vojna ga je spreobrnila v vnetega republikanca in ga dokončno pahnila v časnikarstvo: ustanovil je republikansko glasilo *Le XIXe siècle*. V gledališču je večkrat pogorel s svojimi igrami. Vendar pa je kot izvrsten pripovednik leto dni pred smrtjo postal nesmrtnik Francoske akademije.

Na novo oživljena Ljudska knjižnica je za »Kazanom, volčjim psom« poznatisnila iz »Slovenca« gorenjo povest, ki se vrši v sosedni Grški ob času po